

A. Moerdijk en R. Tempelaars (redactie). *Van A tot Z en verder ...: Lezingen bij de voltooiing van het WNT*, 1999, 112 pp. ISBN 90 75566 79 4. URL: <http://www.sdu.nl>. Den Haag: SDU Uitgevers/ Antwerpen: Standaard Uitgeverij. Prys f24.90.

In die voorwoord vermeld die redaksie dat die bundel saamgestel is uit lesings wat tydens 'n simposium ter viering van die voltooiing van die *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) gelewer is. Dié feesgeleentheid het op 3 Desember 1998 in Antwerpen plaasgevind, en is deur die Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) georganiseer. Tydens hierdie simposium het drie hoofredakteurs, drie vakkundiges en twee skrywers as sprekers opgetree.

Die skrywers, Kees Fens en Monika van Paemel, bied uiteenlopende weergawes van hul onderskeie kennismakings met die WNT aan.

Fens skilder 'n enigsins somber prentjie. Hy begin deur die leed en droefheid wat die WNT vroeg in die 20ste eeu moes verduur, weer te gee, en konsentreer verder veral op die verskil tussen die gebruik van woorde in 'n gedig en die aanbod van woorde in 'n woordeboek. Volgens hom toon 'n woordeboek, anders as 'n stuk poësie, nie 'n samehang nie: "Een verzameling woorden is niets." Hy stel dit onomwonde dat hy om hierdie rede nie 'n begeerte het om 'n woordeboek aan te skaf nie. Hy sou graag alle woorde in 'n woordeboek "tot een eindeloze ketting die tenslotte alles met alles verbindt tot een prachtig samenhangend geheel" met mekaar in verband wou bring.

Anders as in die geval van Fens, is Van Paemel se ervaring van die WNT baie gunstig. Sy het ná haar eerste kennismaking daarmee nie net 'n gebruiker daarvan geword nie, maar 'n "verslaafde", iemand wat maklik weggevoer kan raak wanneer sy 'n woord in die woordeboek naslaan.

Desondanks die "leesplezier" wat so 'n tasbare, gedrukte woordeboek verskaf, stel Van Paemel dit tereg dat 'n logiese ontwikkeling in die leksikografie sal wees dat woorde in 'n al hoe kleiner mate slegs in gedrukte vorm en in 'n al hoe groter mate in elektroniese vorm, bv. op CD-ROM of in 'n databasis, beskikbaar gestel sal word.

Hierdie verskuiwing van 'n gedrukte weergawe na 'n elektroniese wyse van publikasie is dan ook die vernaamste besprekingspunt van die ander lesings wat in hierdie bundel verskyn.

In sy lesing sê A. Moerdijk, hoofredakteur van die WNT, dat die toekoms, noudat die WNT voltooi is, nie met wanhoop tegemoet gegaan moet word nie. Hy sien die huidige leksikografiese situasie as 'n boeiende, ontwikkelende fase, en noem onder andere die gebruik van die rekenaar, elektroniese woordeboeke op CD-ROM en elektroniese databasisse as redes vir sy optimistiese toekoms-perspektief.

Volgens Moerdijk kan die leemtes wat in die gedrukte weergawe van die WNT voorkom, aangevul word met die elektroniese weergawe wat in 1995 op CD-ROM verskyn het. Deur gebruik te maak van die CD-ROM is aanvullende gewens oor byvoorbeeld die woord *boeken* verkry deurdat soektogte buite

die artikel **boeken** self en deur die hele woordeboek gedoen kon word. Op dié wyse is meer sitate, ouer én nuwer sitate, 'n addisionele betekenis, asook meer verbindingsmoontlikhede met *boeken* verkry.

Verder beskou Moerdijk elektroniese databasisse as 'n onmisbare bron van taalmateriaal vir die samestelling van woordeboeke in die toekoms. So 'n databasis lewer massas woorde in verskeie kontekste, gee 'n volledige beeld van 'n woord, en stel dus die leksikograaf in staat om 'n groot verskeidenheid betekenis van 'n woord te abstraher uit die diverse verbindingsmoontlikhede van daardie woord. Die gebruik van 'n elektroniese databasis sal volgens Moerdijk die inkonsekwente of teenstrydige werkswyses wat in verskillende handwoordeboeke voorkom, oplos, en die daarmee gepaardgaande verwarring uitskakel.

Die hoofredakteur van die *Deutsches Wörterbuch (DWB)* in Göttingen, Michael Schläefer, skets as agtergrond vir sy lesing die geskiedenis van die Grimmsches Wörterbuch vanaf 1838. Hy fokus veral op die omvattendheid van die woordeboek, dat woorde té breedvoerig en in té veel besonderhede bewerk is en dat te veel sitate aangebied is. Dit strook met die leuse van hierdie woordeboek, naamlik dat alles daarin opgeteken moet word. Hierdie breedvoerige hantering het onder andere daartoe gelei dat dit baie lank geneem het om 'n letter af te handel. Die redaksie kon gevolglik nie tred hou met die veranderende wetenskap nie, wat tot gevolg gehad het dat die woordeboek se status ondermyn is. Daar is in 1986 met hervorming begin deurdat die omvang van die woordeboek gereduseer is en oortollige inligting weggelaat is. Slegs 'n beperkte mate van hervorming was egter moontlik, aangesien daar steeds aan die eis van omvattendheid voldoen moes word.

Volgens Schläefer sal daar in die toekoms 'n klemverskuiwing plaasvind. Woordeboeke sal byvoorbeeld gerig moet wees op spesifieke gebruikers, en elektroniese middele soos die rekenaar en elektroniese databasisse sal in die leksikografiese praktyk vir die skep van elektroniese woordeboeke benut moet word.

Dit is wat Schläefer en R. Bergmann met 'n historiese woordeboek van die moderne Hoogduitse standaardtaal, die *Neuhochdeutsches Wörterbuch (Göttingen)*, beoog. Hierdie woordeboek sal van die begin af as 'n elektroniese woordeboek beplan word. Soektogte sal elektronies binne 'n databasis gedoen kan word, waarna bewerking van die materiaal sal plaasvind. Die bewerkte materiaal sal ook elektronies beskikbaar wees, byvoorbeeld vir vakkundiges om afvoere te maak.

Schläefer voorspel dat hierdie elektroniese werkswyse gaan oorneem by die tradisionele manier van woordeboek maak, en dat woordeboeke in boekvorm dan hul belangrikheid gaan verloor.

J. Simpson, hoofredakteur van die *Oxford English Dictionary (OED)*, gee in sy lesing 'n paar riglyne oor wat 'n historiese woordeboek te doen staan nadat dit voltooi is. Die eerste riglyn word in die vorm van 'n waarskuwing aangebied, naamlik dat die kontinuïteit van 'n woordeboekprojek nie versteur moet word nadat 'n woordeboek voltooi is nie. Taal bly voortbestaan en ontwikkel,

en volgens hom moet 'n woordeboek ook ten einde die ontwikkelende taal te kan opteken. Indien 'n woordeboek gestaak word, is dit baie moeilik en duur om dit weer op die been te bring.

Die tweede riglyn wat Simpson aanbied, is in die vorm van 'n vraag, naamlik of 'n woordeboek, ná voltooiing van die eerste druk, hersien moet word, en of daar heeltemal van vooraf begin moet word. Simpson gee voorkeur aan eersgenoemde, en baseer dus sy benadering vir die toekoms op hersiening.

Hy gee verder 'n oorsig van hoe tegnologiese veranderinge ook veranderinge op leksikografiese terrein teweeg gebring het. Waar woordeboeke vroeër slegs in boekvorm verskyn het, is dit nou ook elektronies beskikbaar, bv. op CD-ROM, magneetband of aanlyn. Hy stel dit as vooruitsig dat laasgenoemde toenemend die wyse van publikasie vir woordeboeke sal word, alhoewel baie gebruikers voorkeur sal bly gee aan woordeboeke in boekvorm.

Hierdie aanlyn wyse van publikasie en bogenoemde hersieningsbenadering vul mekaar goed aan. Woordeboeke wat aanlyn gepubliseer word, is deurlopend beskikbaar vir kommentaar. Indien hierdie kommentaar op 'n konstante basis bygewerk word, word die woordeboek as 't ware deurlopend hersien.

Soos Moerdijk en Schlaefer heg Simpson ook waarde aan die gebruik van 'n elektroniese databasis vir die samestelling van toekomstige woordeboeke. Simpson sou graag wou sien dat daar skakels moet wees tussen so 'n databasis en 'n elektroniese woordeboek, sodat bykomende inligting vir die gebruiker beskikbaar gestel kan word. 'n Gebruiker sou byvoorbeeld vanaf 'n woord in 'n literêre teks met behulp van 'n skakel na die elektroniese woordeboek gelei word, waar die betrokke woord dan verklaar word.

Een van die vakkundiges wat as spreker opgetree het, die dialektoloog Magda Devos, tref in haar lesing 'n vergelyking tussen die *WNT* in boekvorm, die *WNT* op CD-ROM en 'n elektroniese databasis, die sogenaamde "Taalbank" wat deur die INL beplan word. Volgens haar is die *WNT* in boekvorm en die *WNT* op CD-ROM albei "afgeslote" en "geslote", onderskeidelik omdat die inhoud van elkeen die taal op 'n spesifieke oomblik weerspieël en omdat geen direkte toegang tot ander inligtingsbronne bevat nie. Die enigste opsig waarin die CD-ROM-weergawe van die weergawe in boekvorm verskil, is dat eersgenoemde nie 'n liniêre karakter soos laasgenoemde het nie. Die liniêre volgorde wat op papier bestaan, word met behulp van soektogte in die elektroniese weergawe opgehef. Deur van sulke soektogte binne die elektroniese teks gebruik te maak, kan, soos wat Moerdijk ook opgemerk het, aanvullende gegevens verkry word.

Volgens Devos is 'n elektroniese databasis ook nie afgesluit of gesluit nie. Deurdat inligting wat aanlyn aangebied word op 'n deurlopende basis bygewerk kan word, kan so 'n databasis nooit afgesluit wees nie. Verder het 'n elektroniese databasis 'n oop struktuur deurdat daar skakels na ander inligtingsbronne, soos opnames en ensiklopedieë, bestaan wat deur die leser opgevolg kan word. Hier toon Devos se toekomsprospektief weer ooreenstemming met dié van Simpson.

In hierdie resensie is daar hoofsaaklik gekonsentreer op die "en verder ..."-gedeelte van die titel, naamlik op die verskillende sprekers se toekomspektiewe en op wat 'n woordeboekprojek te doen staan ná die voltooiing van 'n woordeboek. Die klem is gelê op die woordeboek in elektroniese vorm, óf op CD-ROM óf aanlyn, en op die gebruik van elektroniese databasisse vir die samestelling van woordeboeke in die toekoms.

Deur die elektroniese aspekte te beklemtoon, wil ek geensins die "tradisionele" woordeboeke, naamlik dié in boekvorm, daaraan ondergeskik stel nie. Inteendeel, ek hoop Schlaefer se siening dat woordeboeke in boekvorm hulle belangrikheid in die toekoms gaan verloor, word verkeerd bewys. Ek wil eerder met Van Paemel saamstem wanneer sy sê dat die twee "werkinstrumente" aanvullend gebruik behoort te word.

Wat ook al die formaat waarin woordeboeke oorwegend in die toekoms gepubliseer gaan word, kan 'n mens net die hoop uitspreek dat, soos wat die historikus A. Th. van Deursen se ervaring met die *WNT* was, woordeboeke ons steeds die "gehoopte zekerheid" sal bied wanneer ons die betekenis van 'n woord nagaan.

Gerhard van Wyk
Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal
Stellenbosch
Republiek van Suid-Afrika
(gjvw@maties.sun.ac.za)